

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI, FACULTATEA DE STUDII EUROPENE

**ROMÂNIA ÎN POLITICA EXTERNĂ AMERICANĂ (1945-1970)
(REZUMAT)**

**ROMANIA IN U.S. FOREIGN POLICY (1945-1970)
(ABSTRACT)**

DOCTORAND LUCIAN BOGDAN

COORDONATOR ȘTIINȚIFIC PROF. UNIV. DR. LADISLAU GYEMANT

2011

Cuprinsul tezei

Considerente preliminare.....	5
Prolog. Cele dintâi stadii ale relațiilor româno-americane și desfășurarea lor înainte de 1945.....	9
România în politica externă a S.U.A. din momentul alăturării taberei Aliaților și instaurarea primului guvern comunist (23 august 1944-6 martie 1945).....	22
România în politica externă a S.U.A. din momentul instaurării primului guvern comunist și încheierea acordurilor de pace postbelice (6 martie-2 august 1945).....	39
Relațiile dintre S.U.A. și România în perioada dintre Conferința de la Potsdam și momentul de glorie a Monarhiei Constituționale (2 august-8 noiembrie 1945).....	59
Relațiile dintre S.U.A. și România în perioada dintre aniversarea regelui Mihai și Conferința de Pace de la Paris (8 noiembrie 1945-primăvara lui 1946).....	70
România în politica externă a S.U.A. în perioada dintre Conferința de Pace de la Paris și abdicarea regelui Mihai (primăvara lui 1946-30 decembrie 1947).....	87
România în politica externă a S.U.A. pe parcursul lui 1948.....	169
România în politica externă a S.U.A. pe parcursul lui 1949.....	195
România în politica externă a S.U.A. pe parcursul lui 1950.....	212
România în politica externă a S.U.A. pe parcursul lui 1951.....	226
România în politica externă a S.U.A. pe parcursul lui 1952.....	231
Relațiile româno-americane pe parcursul lui 1953.....	236
Relațiile româno-americane în perioada 1954-1957.....	250
Relațiile româno-americane în perioada 1958-1960.....	298
Relațiile româno-americane între 1960 și 1970.....	340
Caracterizare generală a relațiilor româno-americane între 1961 și 1970.....	348
România în telegramele diplomatice americane între 1964 și 1968.....	361
Interpretări concluzive.....	388
Bibliografie.....	405

Cuvinte-cheie

Diplomație, relații, anticomunism, corespondență, telegrame, politică externă, România, S.U.A.

Sinteză

Demersul nostru constă în evocarea reflectării României în politica externă americană, cu accent pe analizarea relațiilor diplomatice dintre cele două state, cât și pe activitatea personalului diplomatic american în România și, respectiv, a celui românesc în S.U.A.

Evenimentele sunt urmărite în contextul lor istoric, al Războiului Rece, fără însă ca accentul să se deplaseze spre relațiile dintre superputeri evocate în istoriografia anterioară, la care ne-am raportat pentru fixarea cadrului general, ci insistând pe contactele directe dintre România și S.U.A., așa cum rezultă acestea din documentele epocii, din arhivele Departamentului de Stat și ale Congresului S.U.A., cât și ale Ministerului Afacerilor Externe român și ale Comitetului Central al P.C.R., deopotrivă.

Rezumat

Studiul nostru va încerca să ofere o viziune cuprinzătoare asupra relațiilor româno-americane în perioada cuprinsă între finele celui de-al doilea război mondial și cel al deceniului șapte a secolului douăzeci. Spre a oferi o relatare cuprinzătoare, și totuși condensată asupra evenimentelor, vom evidenția în cele ce urmează momentele-cheie evocate pe parcursul demersului nostru, reliefând cele mai pertinente interpretări ale faptelor pe care le-am analizat, subliniind totodată ceea ce considerăm că reprezintă punctele nodale ale investigației noastre.

Întrucât ar fi aproape imposibil a vorbi de o anumită perioadă fără a o plasa în contextul istoric general, am început prin evidențierea faptului că, deși primele contacte dintre România și S.U.A. pot fi trasate departe în istorie, acestea au crescut în intensitate abia în perioada de după primul război mondial. De altfel, este binecunoscut în prezent faptul că România modernă își datorează existența, în bună parte, proiectelor președintelui Wilson privind ordinea mondială postbelică.

Dat fiind statutul celor două țări avute în vedere – o putere de talie globală și, respectiv, o mică țară est-europeană – era evident faptul că deciziile americane vor fi cele care vor avea impact asupra României, și nu invers, motiv pentru care am preferat o abordare centrându-se în principal asupra perspectivei americane.

În tratarea relațiilor româno-americane, ne-am bazat nu numai pe sursele secundare, din mediul academic, ci, dorind să ducem lucrurile cu un pas mai departe, pe materiale de arhivă, atât în formă edită cât și inedită. Deși inerent o parte din acestea au mai fost utilizate anterior de istorici, am încercat să oferim o abordare nouă, citindu-le și chestionându-le în contextul general disponibil în prezent – incluzând aici ultimele interpretări ale evenimentelor, literatura de specialitate și luări de opinii ale unor specialiști în materie.

Un aspect chiar mai important este faptul că, ori de câte ori au existat aspecte netratate în studii anterioare, am încercat să le investigăm în amănunțime, atât printr-o recitare a documentelor avute în vedere, cât și prin identificarea altora, la care acestea făceau trimitere. Astfel, în repetate ocazii, nu ne-am mulțumit cu a cita o singură sursă, ci am încercat să identificăm de unde provenea și să o cităm pe larg, plasând acel element de informație în cadrul general.

De asemenea, am beneficiat de faptul că, întrucât studiul nostru vine la un stadiu ulterior celor publicate deja, am avut acces la mai multe surse primare, recent declassificate, devenite astfel accesibile cercetării. Astfel, după cum vom arăta în repetate rânduri pe parcursul lucrării noastre, există perioade și fapte referitor la care documentele nu au mai fost folosite în lucrări academice anterioare, acesta constituind, de altfel, principalul element de noutate adus de studiul nostru.

Spre a evita însă redundanța, nu vom relata în totalitate evenimentele tratate de studiul nostru, limitându-ne la a pune concluzii bazate pe desfășurarea lor. Astfel, reluând firul evenimentelor, observăm că au existat cazuri în care România a beneficiat de proiectele majore din politica externă americană – cum a fost cazul Tratatului de la Versailles – dar și cazuri în care a fost nevoită să suporte pierderi, precum în situația

reparațiilor de război datorate de Germania, al căror quantum S.U.A. au decis să-l coboare, practic pe cheltuiala mai multor națiuni victorioase.

Cu toate acestea, S.U.A. vor beneficia întotdeauna de respectul și admirația publicului din România și vor inspira forțele filo-democratice din țară, atât în timpul celui de-al doilea război mondial, cât și în perioada de după încheierea acestuia. Astfel, după cum am văzut în repetate ocazii, S.U.A. vor acorda cel puțin un sprijin moral dizidenților români, în primă fază împotriva dominației fasciste și, mai apoi, împotriva comuniștilor, în numele principiilor democrației și statului de drept promovate de S.U.A. pe întreg cuprinsul lumii.

De altfel, implicarea americană în politica externă a fost dintotdeauna, în diferite proporții, caracterizată de o doză de idealism, constând în promovarea valorilor pe care a fost clădită democrația americană, pornind de la ideea de inspirație excepționalistă¹, conform căreia ceea ce este bun pentru America este bun și pentru restul lumii.

Totuși, după cum știm încă de la Tucidide, politica nu poate fi purtată exclusiv în limitele principiale ale moralității. Astfel, vor exista ocazii în care S.U.A. au acționat exact în modul în care îi condamnă pe sovietici că procedează, ele urmărind astfel a limita încercările rivalilor lor de a-și consolida poziția într-un grad mai ridicat decât cel prevăzut în tratatele încheiate anterior.

În acest sens, am identificat spre exemplu modul în care, în timp ce se plângea că regele Mihai este tratat ca un vasal de către ruși, reprezentantul politic american în România, Burton Berry exercita presiuni asupra premierului Rădescu să nu demisioneze în momentul în care acesta din urmă ar fi dorit-o.

S.U.A. vor realiza în scurt timp că, comunismul va deveni în curând dominant în regiune și că ele se aflau într-o poziție dezavantajoasă, din care le va fi tot mai dificil să influențeze evenimentele. Totuși, încă din stadiile timpurii ale anilor 1947-48, diplomații americani în România vor avertiza asupra faptului că, în pofida tuturor diferendelor politice, era mai bine să mențină contactul cu comuniștii care preluaseră puterea, și astfel să-i poată influența, decât să întrerupă relațiile diplomatice și astfel să piardă orice formă de influență în regiune.

Această schimbare semnificativă a echilibrului puterilor în Europa de Est nu se datora numai faptului împlinit reprezentat de prezența Armatei Roșii în regiune, ci și anumitor ezitări ale factorilor de decizie din politica americană, care inițial au evitat să-i provoace deschis pe sovietici, până când va deveni prea târziu, aceștia având astfel timpul necesar pentru a instala regimuri politice marionetă în hinterlandul sovietic, cât și a programului de demobilizare, care fusese necesar pentru a împăca opinia publică americană, dar a avut și un efect advers, S.U.A. renunțând practic de bună voie la singurul instrument pe care l-ar fi putut utiliza pentru a exercita presiuni asupra sovieticilor.

Aceasta a constituit un fapt nefericit, deoarece la momentul respectiv românii nutreau un profund respect față de S.U.A. și erau recalitrânți față de comuniști și susținătorii lor din Rusia – aspect vizibil în timpul onomasticii regelui Mihai din 1945, când reprezentantul militar american Cort Schuyler a fost primit cu ovații de mulțime, iar

¹ Această chestiune este tratată pe larg în lucrările lui Henry Kissinger și Seymour M. Lipset, pe care le-am citat în studiul nostru, precum și în Marius Jucan (ed.), *America azi. Studii de americanistică*, Cluj-Napoca: Editura Tribuna, 2010.

comuniștii au trebuit să cheme bătauși pentru a dispersa manifestanții pro-monarhici și pro-americani.

Alte probleme care se vor dovedi ulterior imposibil de redresat vor rezulta din politica împăciuitoare purtată de S.U.A. vizavi de Uniunea Sovietică în timpul Conferinței de Pace de la Paris, atitudinea moderată adoptată de secretarul de stat James Byrnes constituind practic o achiesare la starea de fapt, ceea ce îi plasa pe sovietici în poziția de stăpânii de facto ai Europei de Est.

Cu toate acestea, S.U.A. vor repurta un succes mic, dar semnificativ în favoarea României: plasând un plafon ridicat, dar limitat pentru despăgubirile de război pe care fosta țară inamică trebuia să le plătească, S.U.A. ofereau României posibilitatea de a-și relua dezvoltarea în viitor, după achitarea tuturor sumelor datorate.

Astfel, spre deosebire de abordarea sovietică, care urmărea exploatarea „dominioanelor” nou-cucerite pe termen indefinit, S.U.A. promovau o abordare mult mai legalistă: făptuitorul trebuia să plătească pentru prejudiciile comise, fiindu-i mai apoi permis să își canalizeze energiile înspre propria dezvoltare. Deși această abordare ar putea părea pur idealistă, ea este în fapt una cât se poate de pragmatică, determinând soluționarea favorabilă a pretențiilor părții vătămate fără a crea antagonisme pe termen lung – care, după cum s-a văzut în cazul învinșilor primei conflagrații mondiale, nu a dus decât la o resurgență a sentimentelor revanșarde.

S.U.A. vor cere de asemenea o limitare a efectivelor trupelor străine staționate în România după război, fiindu-le evident faptul că efectivele ridicate solicitate de sovietici nu erau menite pur și simplu pentru a preveni resurecția fascismului, caz în care prezența lor ar fi fost normală, ci ele constituiau o veritabilă forță de ocupație, menită să ajute consolidarea comuniștilor locali – care nu ar fi devenit niciodată o forță politică semnificativă în absența ajutorului sovietic. Totuși, după cum am văzut – și după cum au constatat diplomații americani – sovieticii respectau în teorie limitele impuse prin tratate, dar în practică găseau porțițe de a le ocoli, trimițând membri ai trupelor speciale și ofițeri de informații în locul trupelor regulate de soldați.

Iar dacă inițial diferendele aveau loc doar între S.U.A. și U.R.S.S., România constituind cel mult obiectul disputei lor, pe măsură ce suveranitatea era retrocedată autorităților de la București – care urmau îndeaproape linia Moscovei – conflictul (sau, mai precis, atitudinea ostilă, deoarece ar fi impropriu a vorbi de un conflict în cel mai pur sens din dreptul internațional) se va transfera direct între S.U.A. și România.

Astfel, deși S.U.A. ar fi dorit relații normale cu România postbelică, consolidarea unui guvern comunist la București va duce treptat la o deteriorare a relațiilor: comuniștii vor lansa o serie de acțiuni provocatoare, menite să hărțuiască diplomații americani și să le împiedice activitatea.

Astfel, într-o violare flagrantă a cutumelor internaționale și a practicilor de curtoazie diplomatică, în iunie 1946 autoritățile române o vor aresta pe Elvira Olteanu, cetățeană româncă, angajată a Misiunii Americane la București, invocând faptul că suveranitatea statală conferea României dreptul de a acționa discreționar în privința propriilor cetățeni. Nemulțumindu-se cu atât, vor proceda la hărțuirea oricui contacta Misiunea Americană sau chiar centrul său cultural, acuzându-i de spionaj sau trădare.

Aceste practici, concomitent cu intimidarea opoziției democratice și pro-americeană îl vor determina pe reprezentantul politic american să-i caracterizeze pe comuniștii români ca nealcătuiind „un guvern, ci doar o forță polițienească de gangsteri”².

În aceste condiții, este interesant să remarcăm atitudinea extrem de ambivalentă a delegaților americani la Conferința de Pace de la Paris. Astfel, pe de o parte ei respingeau recunoașterea statutului de cobeligeranță a României pentru implicarea sa de partea Alianților în stadiile finale ale războiului, deoarece, dacă i l-ar fi acordat, aceasta ar fi constituit o recunoaștere a meritelor comuniștilor și, implicit, o victorie diplomatică semnificativă pentru guvernul Groza; pe de altă parte, S.U.A. vor susține România în ceea ce privește clauzele economice ale tratatului de pace în curs de redactare, rămânând fidele ideii conform căreia e contraproductiv a ruina o țară.

Este de asemenea vizibil faptul că, în acest stadiu, S.U.A. nu doreau o confruntare pe scară largă cu (incipientul) bloc estic ci, din contră, secretarul de stat James Byrnes pleda pentru ca toate națiunile „să trăiască pașnic împreună”, după modelul statelor americane³; cu toate acestea, afirmația sa, conform căreia „libertatea umană și progresul omenirii sunt inseparabile” va plasa în mod inevitabil S.U.A. pe o poziție adversă lumii comuniste.

Unul din primele puncte de fricțiune va fi reprezentat de Aide-memoire-ul trimis în solidar de S.U.A. și Marea Britanie autorităților române, în care deplângeau inechitățile Legii electorale din 1946, care dezavantaja în mod sever partidele democratice din opoziție. Pe lângă aceasta, reprezentantul politic Roy Melbourne va sublinia faptul că S.U.A. erau conștiente de metodele utilizate pentru a falsifica alegerile și, în consecință, rezultatul acestora nu putea fi acceptat ca legitim de Statele Unite.

Un aspect interesant este că, atunci când era în avantajul lor, comuniștii invocau principiile democratice: astfel, vor respinge acuzațiile formulate de cele două democrații, calificându-le drept amestec în problemele interne ale unei țări, o practică în flagrantă violare a suveranității statale – deși, să nu uităm, argumentul era unul deplasat, invalid, cât timp guvernul comunist în exercițiu consimțise să respecte principiile vieții politice democratice stipulate în Tratatul de Pace, cât și în convențiile ce l-au precedat.

Atitudinea administrației comuniste, ce tocmai își consolidase puterea urmare a alegerilor din 1946 este vizibilă din stenogramele primei Adunări a Deputaților, întrunită pe 1 decembrie. În timpul acesteia, regele a fost forțat să laude Uniunea Sovietică, și, în timp ce restabilirea relațiilor cu toate puterile Aliate a fost salutăată în mod corespunzător, numai cele cu Uniunea Sovietică erau calificate ca reprezentând o „sinceră prietenie”; în ceea ce privește democrațiile occidentale, reluarea legăturilor cu acestea era abia menționată,

După cum am arătat în repetate ocazii pe parcursul studiului nostru, S.U.A. vor prefera reluarea, cel puțin la un nivel limitat, a relațiilor diplomatice cu România, fără însă ca aceasta să constituie o andosare a guvernului său, ci, din contră, tocmai pentru a dispune de o modalitate de a-l influența într-o mai mare măsură decât ar fi fost posibil în absența oricăror legături.

Astfel, în ianuarie 1947 secretarul de stat Byrnes îl va primi în audiență pe ministrul Mihai Ralea, în care îi va prezenta interlocutorului său român obiecțiile

² The Representative in Rumania (Berry) to the Secretary of State (Telegram 871.00/6-546 of June 5, 1946), in *FRUS, Eastern Europe, the Soviet Union (1946)*, Volume VI, pp. 599 sqq.

³ Report by Secretary Byrnes, October 18th, 1946.

americane vizavi de „modul în care se desfășuraseră alegerile din România”; totuși, va accepta justificările voalate oferite de Ralea și va accepta să ofere ajutoare alimentare României, cu condiția ca acestea să fie utilizate exclusiv în scopuri umanitare.

Principalul scop al administrației americane, în perioada următoare, va consta în „prevenirea ca Uniunea Sovietică să preia controlul complet”⁴ asupra României, motiv pentru care S.U.A. își vor concentra eforturile de susținere a opoziției democratice. Conștienți de acest fapt, comuniștii își vor reprimă brutal opoziția cu proxima ocazie ce li s-a ivit, vara anului 1947 fiind caracterizată de ample procese ale liderilor opoziției.

S.U.A. vor riposta printr-o serie de măsuri, incluzând emisiuni radio în care îi informau pe români de starea reală de fapt și de modul în care sovieticii o distorsionau, cât și prin emiterea de note, adresate atât Bucureștiului, cât și Moscovei, în care condamnau oficial recentele evenimente din România.

Devenea astfel evident că S.U.A. se aflau într-o poziție delicată și că își pierduseră cea mai mare parte a influenței din România; cu toate acestea, însărcinatul cu afaceri Charles Durbrow recomanda continuarea eforturilor S.U.A. în regiune, deoarece acestea aveau „un efect de întârziere” a comunizării țării, încă existând speranțe că timpul câștigat în acest fel s-ar fi putut dovedi folositor.

În ceea ce privește persoana regelui Mihai, pe care comuniștii îl forțaseră să abdice, S.U.A. nutreau o poziție ambivalentă: pe de o parte îl susțineau și apreciau rolul său de figură proeminentă a rezistenței anticomuniste, dar, pe de altă parte, S.U.A. nu doreau să riște a merge pe calea provocării sovieticilor până la a-i acorda azil politic pe teritoriul american regelui. În același sens, americanii vor respinge multă vreme ideea ca el să dea o proclamație de pe teritoriul american în care condamna actul ostil ce îi fusese impus, acceptând doar varianta ca regele Mihai să dea un interviu unei reviste americane.

Decidenții politici americani vor menține, de asemenea, legături apropiate cu cele mai proeminente figuri ale opoziției române în exil, în speranța că în acest fel vor putea menține treze sentimentele anticomuniste. Cu toate acestea, este vizibilă încă o dată atitudinea lor rezervată, cât și faptul că nu doreau sub nicio formă să acționeze într-o manieră provocatoare: astfel, deși susțineau principalele figuri ale opoziției, primindu-le adesea la Departamentul de Stat și la Pentagon, S.U.A. se vor abține de la a se pronunța asupra oportunității creării unui guvern în exil după model polonez⁵.

Faptul că S.U.A. nu acționaseră cu suficientă hotărâre când ar fi trebuit să o facă le va aduce într-o poziție din care le mai rămâneau puține alternative. O altă problemă rezultând de aici era că decidenții din cadrul Departamentului de Stat nu luau întotdeauna în considerare avertismentele și mesajele diplomaților lor din teritoriul, adeseori până când era prea târziu.

Astfel, nu ar trebui să surprindă pe nimeni faptul că, în martie 1948, ministrul la Budapesta Selden Chapin, într-o telegramă intitulată „Interesul S.U.A. în Balcani”⁶, avertiza că „nimic în afara unor miracole” nu ar mai putea salva Europa de Est de sub dominația comunistă. În consecință, va fi avansată din nou ideea ruperii tuturor relațiilor

⁴ Department of State Policy and Information Statement (Document 711.74/5-2247 of May 22, 1947), in *FRUS, Eastern Europe; the Soviet Union (1947)*, vol. IV, pp. 482-488.

⁵ Memorandum of Conversation, by the Chief of the Division of Southern European Affairs (Barbour) (Document 871.001/1-1948 of January 19, 1948), in *FRUS, Eastern Europe; the Soviet Union (1948)*, vol. IV, pp. 397-399.

⁶ The Minister in Hungary (Chapin) to the Secretary of State (Telegram 864.00/3-1248 of March 12, 1948).

diplomatice cu guvernele din regiune, aceasta fiind în cele din urmă abandonată exclusiv pe considerentul evitării pierderii ultimelor elemente de influențare a evenimentelor din țările vizate.

Este interesant să remarcăm că, într-o manieră ce amintea de George Kennan, ministrul Chapin argumenta că Uniunea Sovieticilor atinsese o „cumpănă a apelor” în ce privește expansiunea sa în Europa de Est și că era improbabil ca sovieticii să mai încerce alte aventuri expansioniste.

În consecință, de acum S.U.A. aveau trei alternative: să poarte război împotriva Uniunii Sovietice – cea mai nepractică dintre opțiunile disponibile – să își mențină pozițiile în speranța ca politica de îngrădire să dea în cele din urmă rezultate, sau să negocieze un aranjament politic. În această din urmă situație, existau speranțe ca măcar unele țări să poată fi scoase de pe orbita Moscovei, Chapin recomandând ca Ungaria și Cehoslovacia să constituie principalele puncte de interes pentru S.U.A., iar supremația sovietică să fie recunoscută în Bulgaria și România.

Această abordare, ce amintea de acordul procentajelor dintre Churchill și Stalin, este relevantă pentru modul în care cel puțin o parte din diplomații americani priveau Europa de Est la momentul respectiv: principalul lor scop era blocarea expansiunii sovietice și smulgerea a cât mai multor țări de pe orbita Moscovei, iar dacă aceasta ar fi presupus ca unele țări – cu care oricum relațiile erau deja puternic deteriorate – să fie abandonate, acesta ar fi fost un preț care merita plătit.

În același timp, S.U.A. trebuiau să-și intensifice activitatea serviciilor de informații în Europa de Est, atât în scopul colectării de date de la fața locului, cât și pentru organizarea de operațiuni clandestine menite a submina dominația comunistă și să susțină orice tendințe adverse.

Deși această abordare mai fusese, în adevăr, sugerată de figuri-cheie ale CIA, precum Frank Wisner, faptul că era cerută mai puternic de un diplomat ce activa în regiune este relevant pentru necesitatea stringentă a implementării sale – unul din primele succese în acest sens constituindu-l obținerea unor copii ale protocoalelor de cooperare economică dintre Uniunea Sovietică pe de o parte și Ungaria și România de cealaltă, care dezavantajau în mod sever interesele companiilor Americane din regiune, deoarece rușii cumpărau petrolul la prețuri artificial scăzute. În acest mod, aflând din timp de protocoalele în cauză, S.U.A. au putut acționa în apărarea (cel puțin parțială) a intereselor lor.

Este interesant că, din aceste stadii timpurii, telegrama recomanda menținerea unor relații cel puțin echitabile, dacă nu cordiale, cu țările Europei de Est, susținând ca diferendele rezultând din „politica lor totalitară” să fie lăsate la o parte, de dragul apărării intereselor economice americane în regiune. Și deși această politică va fi implementată pe scară largă în principal începând cu a doua jumătate a anilor `50 și `60, faptul că fusese enunțată încă din 1948 este relevant pentru orizontul lung de timp pe care S.U.A. își planificau cel puțin o parte din proiectele de politică externă.

În acest stadiu, întreprinderile americane ce activau în România vor înregistra pierderi semnificative – inițial, ca urmare a șicanărilor constante din partea guvernului, care dicta fie prețurile, fie nivelul salariilor, și mai apoi urmare a naționalizărilor prezentate ca succese majore ale comunismului, dar pentru care compensațiile vor fi acordate după mai mult de un deceniu.

Trebuie de asemenea să remarcăm că va trece un răstimp din momentul în care comuniștii începuseră necruțătoarea lor preluare a tuturor structurilor statale din Europa de Est (practic de îndată ce Armata Roșie îi debarcase pe fasciști de la putere) și cel în care S.U.A. vor impune restricții comerciale asupra țărilor în cauză – în august 1948. Atunci, secretarul de stat Marshall, conștient de faptul că Uniunea Sovietică și țările sale satelite utilizau echipamente de tehnologie avansată importate din S.U.A. pentru a-și întări armatele, va edicta o serie de măsuri pentru a preveni vânzarea de echipamente cu dublă utilizare.

Aceste restricții vor rămâne în vigoare până târziu pe parcursul anilor `60 și vor fi relaxate doar parțial, când S.U.A. vor dori să răsplătească comportamentul politic al anumitor țări – și, după cum am arătat în mai multe ocazii pe parcursul studiului nostru, România va fi un beneficiar frecvent, uneori chiar al unor mostre din cele mai avansate tehnologii disponibile.

Sfârșitul anilor `40 și începutul anilor `50 vor fi de asemenea caracterizate de hărțuiri reciproce, respectiv între guvernele de la București și Washington și misiunile diplomatice corespunzătoare. Astfel, românii, temându-se de activitățile anticomuniste ale Legației S.U.A., îi vor hărțui frecvent personalul, împiedicând numirea de noi diplomați, refuzând acordarea de vize, sau chiar acuzându-i pe unii de spionaj – cum s-a întâmplat în septembrie 1948, când patru angajați ai Legației au fost arestați.

Pentru a descuraja populația locală de a achiziționa ceea ce ei priveau ca fiind materiale subversive de propagandă, comuniștii vor solicita de asemenea închiderea Serviciului de Informare al S.U.A., un act care denota evident respingerea de către România a orice era de proveniență americană, chiar atât de inofensiv pe cât erau materialele culturale.

În consecință, Departamentul de Stat va riposta prin declararea ca *personae non grata* a mai multor oficiali de rang înalt din Ministerul Afacerilor Externe Român, ceea ce, la rândul lor, îi va determina pe români să stabilească un plafon foarte scăzut pentru numărul de diplomați americani acreditați să opereze în țară. Acest joc al represaliilor diplomatice va continua, S.U.A. decizând în mai 1950 să impună restricții de călătorie și să definească zone interzise pentru personalul Legației Române, ceea ce va determina guvernul de la București să impună măsuri similare, drept reciprocitate.

Este foarte probabil că, în condițiile date, în absența Declarației de politică generală⁷ a Departamentului de Stat pe anul 1949, care stipula ca S.U.A. să își continue eforturile de susținere a moralului elementelor anticomuniste din România, cât și de contracarare a prezenței sovietice și de promovare declamativă a principiilor americane în regiune, ar fi avut loc o rupere totală a relațiilor diplomatice.

Este de asemenea interesant să remarcăm că același document din 1949 menționează pentru prima dată ideea că blocul comunist nu era un monolit și, în consecință, Departamentul de Stat ar trebui să se concentreze pe identificarea fisurilor ce apăreau la suprafața sa și să le exploateze în mod corespunzător, pentru subminarea puterii sovietice.

Devine astfel evident că multe din viitoarele acțiuni întreprinse de S.U.A. în ceea ce privește România vor fi dictate de această asumție – conform căreia puterea totală a

⁷ “Principal problems in the relations between the United States and Romania”, Department of State Policy Statement (Document 711.71/1-1449 of January 14 1949), in *FRUS, Eastern Europe; the Soviet Union, vol. V (1949)*, pp. 521-535.

comunismului sovietic putea fi subminată prin adoptarea unor politici diferite de la țară la țară – și, mai apoi, prin susținerea liderilor locali „eretici” ai comunismului, care încercau să se detașeze de ortodoxia moscovită, în scopul final al impulsivării dezvoltării unor „regimuri tolerante convenabile lumii occidentale”.

Deteriorarea relațiilor bilaterale va continua însă vizibil în anii ce vor urma, și doar începutul destalinizării va aduce o schimbare de direcție. Cu toate acestea, încă din 1951 însărcinatul cu afaceri James Watson Gantenbein raporta gesturi ambivalente din partea românilor, care începuseră să manifeste semne de curtoazie față de diplomații americani, deși practicile de hărțuire vor continua nestingherite. Astfel, concluziona el, în acest stadiu comuniștii români nu acționau împotriva S.U.A. ca urmare a propriilor concepții privind politica externă, ci pur și simplu pentru a le face pe plac suzeranilor lor sovietici.

O altă cheie-cheie în care România va fi afectată de planurile mai ample în ce privește politica externă a S.U.A. va fi reprezentată de aderarea sa la O.N.U. Este interesant că deși în alte ocazii rușii preferaseră să își izoleze sateliții de comunitatea internațională, în acest caz ei insistau să aducă țările comuniste în familia O.N.U., deoarece sateliții ar fi urmat să voteze în favoarea propunerilor lor în Adunarea Generală.

Secretarul de stat Byrnes va avea astfel motivul perfect pentru a obiecta față de această extindere în masă – ce urma să aducă 14 noi membri într-un singur val – argumentând că „fiecare candidat are dreptul ca meritele sale să fie luate în considerare separat”. În acest mod, S.U.A. vor reuși să întârzie aderarea țărilor est-europene din 1952 până la finele lui 1955 – când România va fi acceptată, în schimbul acceptării de către sovietici a candidaturii Italiei.

Chiar și după moartea lui Stalin relațiile româno-americane vor rămâne tensionate cel puțin într-o primă fază – astfel, nou-desemnatul ministru la Washington, Marin Ionescu, va fi în mod deliberat ținut să aștepte când se prezentase pentru a-și prezenta acreditarea în fața secretarului de stat adjunct Bevel Smith; pe lângă aceasta, în mai 1953 S.U.A. vor cere îndepărtarea din țară a unui alt angajat al Legației, acuzat de „activități incompatibile cu statutul său diplomatic”.

În acest stadiu, deja, diplomații români din S.U.A. erau capabili să distingă între moderații și radicalii din politica externă americană și, în consecință, vor încerca să-i curteze pe cei dintâi și să limiteze influența celor din urmă, demascându-i drept colportori ai războiului. Pe lângă aceasta, Legația la Washington se va implica în contactarea mai multor jurnaliști favorabili poziției României, într-o mișcare de propagandă menită să arate că ideile socialiste se bucurau de aderenți chiar și în S.U.A.

Nu ar trebui să fim surprinși de faptul că agenții de contraspionaj ai S.U.A. vor riposta prin hărțuirea diplomaților români; deși nu vor acționa direct împotriva lor, urmăritorii vor proceda în așa fel încât să le aducă la cunoștință supravegherea permanentă, astfel încât să se simtă nesiguri și sub presiune constantă.

S.U.A. vor încerca și să infiltreze agenți pe teritoriul României, cu misiunea de a răspândi manifeste anticomuniste; capturarea lor va servi însă intereselor mașinării de propagandă comuniste, care avea astfel o excelentă ocazie de a șifona imaginea puterii occidentale, ca imperialistă și încălcând suveranitatea unei țări pașnice. De asemenea, se cuvine să precizăm că aceste manevre de linșare publică a elementelor pretins ostile va constitui o practică constantă a comuniștilor, care astfel vor încerca să își impulsioneze legitimitatea, pretinzând că ei erau cei virtuoși și că occidentul era cel care îi ataca.

Cu toate acestea, începând cu 1954 relațiile româno-americane se vor destinde în oarecare măsură, cele dintâi contracte de după război privind vânzarea de produse chimice americane fiind încheiate guvernul român cu Mohrwood Trading Co. Deși schimburile economice vor rămâne limitate pe întreg parcursul Războiului Rece, comerțul se va intensifica în continuare și, ceea ce este chiar mai important, va constitui un instrument al promovării apropierei politice – deși, trebuie să subliniem, cele două țări aveau motivații complet diferite în acest sens.

Concret, S.U.A. vor încerca, cu ajutorul stimulentei economice, să îi determine pe comuniștii români la a relaxa presiunea internă și la a adopta o poziție mai îndepărtată de Moscova și mai apropiată Washington-ului în relațiile internaționale, în timp ce românii li se va dovedi profitabil să facă unele concesii politice neesențiale în schimbul anumitor câștiguri care ar fi fost dificil, dacă nu imposibil, să le obțină în alt mod.

Totuși, deși este în adevăr posibil a vorbi de o încălzire a relațiilor încă din 1954-1955, fricțiunile diplomatice constituiau norma și momentele de destindere reprezentau excepția în acest stadiu incipient. Este remarcabil faptul că, așa cum Războiul Rece fusese declanșat de dorința sovieticilor de a impune comunismul în pofida acordurilor încheiate anterior, ce stipulau dreptul fiecărei țări de a-și alege propria formă de guvernare, incidentele diplomatice dintre S.U.A. și România vor fi cauzate de aceasta din urmă, și nu de o lipsă de bunăvoință din partea americană.

Aceasta a fost situația cu releul radio instalat la Legația României la Washington, instalat cu violarea clară a reglementărilor de telecomunicații americane (întrucât principalul său scop era de a ocoli trimiterea mesajelor prin curieri care puteau fi interceptați, trebuie să adăugăm că nu doar românii, ci și americanii încălcau cutumele și practicile internaționale, curierul diplomatic fiind prin statutul său inviolabil).

În consecință, după ce au solicitat demontarea imediată a releului, S.U.A. vor riposta prin instituirea mai multor inspecții ale bagajelor personalului diplomatic român. Putem aprecia că această nouă umilire, ce încălca principiul caracterului inviolabil al diplomatului, era menită să semnaleze că nicio acțiune ostilă nu va fi tolerată și că, dacă principiile erau încălcate de prima parte, nu se va putea prevala de ele pentru a eluda retorsiunile.

Am menționat deja faptul că purtarea S.U.A. față de România a fost determinată de contextul mai larg în care Statele Unite își elaborau politica externă, după cum o dictau necesitățile Războiului Rece. În consecință, nu ar trebui să ne surprindă faptul că următorul val de apropiere a relațiilor va fi inițiat urmare a reîntâlnirii celor doi foști camarazi de arme, Eisenhower și Jukov, care a declanșat o destindere limitată, dar vizibilă, începând cu primăvara lui 1955.

Această ocazie îi va determina pe români să acționeze într-o manieră mai plină de curtoazie, un prim pas în acest sens fiind reprezentat de scrisoarea de felicitare adresată de liderul Prezidiului, Petru Groza, președintelui Eisenhower, cu ocazia zilei naționale a Americii, 4 iulie 1955. Noul val de prietenie va continua cu organizarea de expoziții culturale reciproce, schimburi de delegații de savanți și, aspect probabil chiar mai important pentru publicul american, de primirea la București, în mai 1956, a reporterului *New York Times* Cyrus Sulzberger.

Este interesant să remarcăm că în timp ce comuniștii încercau în general să curteze jurnaliști afiliați unor publicații cu vizibile înclinații de stânga, care exprimau puncte de vedere similare cu cele susținute de ei, în acest caz prestigiul ziarului a fost

suficient pentru a depăși aceste considerații, astfel publicul american câștigând acces la poate cele mai obiective relatări ale situației din România redactate de cineva din afara corpului diplomatic.

Cu toate acestea, în acest stadiu tendința spre apropiere reciprocă era încă marcată de numeroase suișuri și coborâșuri: astfel, dacă pe de o parte, urmare a atacului legionarilor asupra Legației României la Berna, guvernul S.U.A. va acorda din proprie inițiativă agenți de pază pentru Legația la Washington, pentru a o proteja de eventuale atacuri similare, pe de alta, un an mai târziu, Vocea Americii va saluta agresorii de la Berna, caracterizând fapta lor drept „o revoltă legitimă împotriva regimului R.P.R.”⁸.

Trebuie să subliniem aici o caracteristică interesantă a politicii externe americane, anume că, în timp ce urmărește neîndoielnic anumite obiective pe termen lung și își respectă principiile, au existat nu o dată situații în care a căzut la un compromis cu facțiuni extremiste pur și simplu pentru că erau adverse dușmanilor Statelor Unite. Astfel, nu doar că ele îi vor susține pe legionarii români – i.e. extremiști declarați de dreapta, de afiliere fascistă – responsabili de atacul din Elveția, ci chiar îl vor primi pe liderul lor în rândurile serviciilor clandestine ale S.U.A. Această practică ne aduce mai degrabă aminte de buna primire arătată savanților naziști în domeniul rachetelor, care vor participa la programul spațial american, decât de o susținere a luptătorilor pentru libertate, întrucât niciun argument nu poate susține lupta împotriva unei forme de totalitarism pur și simplu pentru a o înlocui cu o alta.

Este de asemenea interesant să menționăm că, din discuțiile purtate cu jurnaliști de stânga, diplomații români vor ajunge la o poziție privind relațiile internaționale similară cu cea promovată în prezent de școala revizionistă a Războiului Rece, susținând că răspunderea pentru declanșarea acestuia era divizată, și că apăruseră anumite ocazii pentru a-l încheia, dar considerente de politică internă a S.U.A. determinaseră prelungirea sa mai mult decât era necesar. Pe lângă aceasta, incidente minore între diplomații români și agenții de contraspionaj ai S.U.A. și, reciproc, între diplomații americani și serviciile secrete române vor continua să aibă loc cu regularitate, tensionând abia-inițiată relansare a relațiilor.

Dimensiunea culturală va juca probabil cel mai determinant rol în crearea de ocazii pentru îmbunătățirea relațiilor, cel mai notabil caz fiind cel al centenarului Walt Whitman din 1956, celebrat pe scară largă atât în România, cât și la Legația de la Washington. De asemenea, România se va deschide treptat către cultura americană, deși într-o manieră timidă, refuzând a permite deschiderea unei biblioteci americane și acceptând, pentru mai mult de un deceniu și jumătate, numai un fond de cărți gestionat de personal românesc.

Trebuie de asemenea să subliniem importanța termenilor utilizați în dialogul diplomatic – unde, uneori, un eufemism bine utilizat poate salva aparențele și dezamorsa un impas. Astfel a fost cazul invitației americanilor adresată României, de a trimite observatori la alegerile prezidențiale din 1956 –care, dacă comuniștii ar fi acceptat-o, ar fi constituit o recunoaștere implicită din partea lor a modului democratic, liber și nevițiat de organizare a alegerilor, promovat de S.U.A.

Iar în cazul în care comuniștii ar fi refuzat, ar fi oferit oamenilor politici americani o ocazie excelentă de a-i acuza că sunt antidemocratici. Astfel, nedorind să determine o deteriorare a relațiilor bilaterale, guvernul de la București va accepta să trimită un grup de

⁸ MAE către Washington (Telegrama 22163/28.03.1956).

cercetători, care „să se documenteze și să poată informa opinia publică”⁹ privind modul de desfășurare a alegerilor, și, drept reciprocitate, să primească o delegație similară la alegerile parlamentare din România, în iarna următoare.

Faptul că S.U.A. puneau tot mai accentuat diferența între țările socialiste, și încercau să urmeze o politică de cultivare a relațiilor cu anumiți sateliți, în detrimentul Uniunii Sovietice, este vizibil după deznodământul Revoluției Maghiare din 1956: S.U.A. vor decide să rupă acordul privind schimburile culturale cu U.R.S.S.-ul, în semn de protest față de reprimarea brutală a revoluției, dar nu vor întreprinde nimic similar împotriva României, astfel mulțumindu-i implicit pentru stanța de relativă pasivitate adoptată (deși, să nu uităm, guvernul Dej se va implica în curând în ajutorul sovieticilor, ținându-i pe principalii revoluționari maghiari sub arest la domiciliu pe teritoriul României).

De data aceasta, răcirea relațiilor va rezulta din vina părții române: temându-se de prezența însemnată a americanilor în regiune la un timp atât de scurt după Revoluția Maghiară, guvernul român va anula toate invitațiile pentru delegațiile oficiale americane. În consecință, la începutul lui 1957 însărcinatul cu afaceri Iosif Dolezal va telegrafia Centralei, sugerându-le revenirea la un program normal de schimburi, care trebuia să continue dacă România dorea să mențină „avansurile pozitive”¹⁰ din anii anteriori.

Cu toate acestea, trebuie să remarcăm că, comuniștii români vor recurge la o practică vicleană, constând în aprobarea unui număr redus de delegații, astfel încât ei puteau dezamorsa acuzațiile cum că le-ar respinge pe toate, dar să întârzie astfel revenirea la programul de schimburi obișnuit. De altfel, aceasta va constitui o constantă a comportamentului comuniștilor în relațiile cu occidentali: cultivând aparențele acționării cu bună-credință, nu de puține ori ei vor aproba doar măsuri simbolice, astfel încât afirmațiile lor să nu poată fi combătute, dar fără însă a împărtăși valorile în cauză.

Sau, când primeau delegațiile americane, românii vor elabora programul oaspeților astfel încât aceștia să poată vizita numai acele locații care erau convenabile pentru comuniști să le afișeze; un alt exemplu ar fi acela în care au refuzat vizita a trei jurnaliști – ale căror activități ar fi fost mai greu de urmărit – și au propus primirea unui singur jurnalist, care să reprezinte mai multe publicații simultan. Astfel, putem aprecia, comuniștii cultivau apropierea numai la suprafață, cât timp le servea interesele.

Această abordare explică și motivele din spatele primirii senatorului Allen Ellender în România, în octombrie 1957: întrucât el era interesat de vizitarea fabricilor recent echipate cu tehnologie americană, comuniștii doreau să-l curteze în speranța de a primi beneficii similare și în viitor – întrucât Congresul era cel care aproba listele de bunuri ce puteau fi vândute țărilor est-europene.

Faptul că românii își onorau oaspeții americani numai când interesul le-o cerea este vizibil și din faptul că nu s-au deranjat să îi dea onorurile datorate ministrului Robert H. Thayer la plecarea sa de la post, la finele lui 1957.

În pofida incidentelor de tipul celui menționat anterior, trebuie să remarcăm că destinderea va continua și în anii următori; mai mult, realizând că susținerea dizidenților români în exil era contraproductivă pentru interesele lor ce vizau cultivarea relațiilor cu

⁹ MAE către Washington (Telegrama 8471/20.10.1956 (reg. 15114)).

¹⁰ Legația Washington către MAE (Telegrama 5501/02.01.1957 (reg. 79)), în AMAE, Serviciul IV Secretariat, Telegrama cifrate intrate de la oficiul Vashington (sic!), Vol. I, Nr. 33, S 12 (Ianuarie-Aprilie 1957) (239 u.a.).

guvernul de la București – și că menținând relațiile cu acesta din urmă S.U.A. erau cel mai în măsură să influențeze evenimentele din România – începând cu 1958, Departamentul de Stat va abandona o dată pentru totdeauna politica de menținere a relațiilor cu dizidenții rezidenți pe tărâm american.

Trebuie să remarcăm faptul că, comuniștii erau la rândul lor interesați de stabilirea de contacte cu diaspora românească, chiar dacă cu un segment diferit al acesteia: imigranții apolitici din S.U.A., care se puteau arăta interesați să-și viziteze rudele din România – și care astfel puteau reprezenta o sursă de valută – sau cei nutrivând simpatii de stânga, care puteau oferi ponturi informative valoroase, pe care diplomații le-ar fi putut utiliza în interesul Partidului.

Vor exista și situații în care anumite realizări ale sovieticilor vor duce la o creștere a interesului american față de România, chiar dacă dintr-o perspectivă diferită de cea strategică: impresionați de lansarea Sputnik-ului, decidenții politici americani vor deveni tot mai interesați de studierea sistemelor de educație est-europene, pentru identificarea a ce anume le făcuse capabile de asemenea performanțe științifice. Și cum ar fi fost aproape imposibil să le ceară acest lucru înșiși sovieticilor, S.U.A. se vor îndrepta înspre România. Interesul propriu va constitui din nou factorul catalizator, studenții fiind trimiși prin agenții de turism, iar românii fiind plătiți pentru a-i primi – ceea ce devenea, astfel, o activitate profitabilă.

Deși în general S.U.A. erau preocupate să țină sub observație constantă cele mai recente tendințe din Europa de Est, anumite evenimente vor trece fie neobservate, fie importanța lor va fi subestimată. Astfel s-a întâmplat cu retragerea trupelor sovietice din România, decisă în 1958 ca un semn de recunoștință din partea lui Hrușciiov față de susținerea arătată de Gheorghiu-Dej în deținerea liderilor Revoluției Maghiare.

Dacă sovieticii greșeau în aprecierile lor, crezând că întrucât comunismul era bine înrădăcinat în România, țara va rămâne loială directivelor Moscovei – ceea ce nu va fi cazul, din contră România dezvoltând o formă națională, individuală de comunism – americanii greșeau în subestimarea importanței evenimentului, susținând că „oricum trupele sovietice rămân în apropiere”¹¹. Acest raționament îi va face pe decidenții politici americani să întârzie în inițierea mișcărilor menite a atrage România mai aproape de poziția lor – și, astfel, deși apropierea va continua, va avea loc într-un ritm mai lent decât optim, realizările sale fiind în consecință mai limitate decât ar fi putut fi.

Cu toate acestea, S.U.A. vor continua să se apropie de România, 1958 marcând cea mai ridicată prezență a oficialilor Departamentului de Stat la ceremoniile de Ziua Națională de 23 August găzduite la Legația la Washington, fapt ce reprezenta dacă nu o manifestare a susținerii arătate de guvernul american omologilor săi români, cel puțin un semn de recunoaștere și respect (dacă până atunci la ceremonii putuseră participa membri ai Congresului, Departamentul de Stat încercase să ignore în mod tacit invitațiile, pentru a nu permite ca guvernul american să fie asociat cu o ceremonie organizată de un regim pe care îl vedea ca neprietenos).

Pe lângă aceasta, guvernul american va da un semn al încrederii sale omologilor săi români, permițându-le să instaleze un releu radio la Legația la Washington, dacă acceptau ca, prin reciprocitate, să procedeze similar și Legația la București. Este interesant că, deși oferta era învăluită în argumentul economic – reducerea costurilor cu telegramele – era practic menită a reprezenta o revenire asupra interdicției din 1955 și

¹¹ Legația Washington către MAE (Telegrama 3219/27.05.1958 (reg. 8595)).

constitua un semn că S.U.A. erau dispuse să facă primul pas pe direcția îmbunătățirii relațiilor bilaterale.

Demersul nostru s-a concentrat, ori de câte ori a fost necesar, și asupra funcției informative a misiunilor diplomatice – constând în oferirea de informații detaliate a evenimentelor la care sunt martore guvernelor mandante. Un astfel de caz l-au constituit rapoartele ministrului Brucan cu privire la vizita din 1958 a vice-premierului sovietic Anastas Mikoian în S.U.A., acestea fiind relevante pentru semnalarea potențialei destinderi, care ar fi putut demara urmare a discuțiilor dintre liderii sovietici și americani.

Deși proiectul pentru un pact de neagresiune între NATO și țările Pactului de la Varșovia nu s-a materializat, vizita a avut totuși un efect indirect de îmbunătățire a relațiilor S.U.A.-România: abordat de kongresmeni americani care îi cereau să intervină în favoarea mai multor deținuți politici din Europa de Est, vice-premierul Mikoian va înainta solicitările lor românilor, care le vor da curs. Această mediere se va dovedi profitabilă pentru comuniștii români, care, pentru un preț mic – permiterea câtorva dizidenți să părăsească țara – își vor întări legăturile cu Moscova și Washingtonul deopotrivă, dintr-o singură manevră.

Trebuie de asemenea să remarcăm că tendința descendentă în relațiile bilaterale, inițiată practic odată cu preluarea puterii în România de către comuniști, determinase și o întârziere de mai bine de un deceniu și jumătate în ceea ce privește soluționarea chestiunii reparațiilor pentru proprietățile americane din România, fie ele distruse în timpul războiului sau naționalizate mai apoi.

Abia în 1959 guvernul român se va oferi să „reconsider chestiunea” datoriilor sale¹² și să îl mandateze pe ministrul Silviu Brucan să invite o delegație americană la București, pentru a discuta despăgubirea prin plata unei sume forfetare. Deși va mai dura, până la 30 martie 1960, când va avea loc reglarea finală a conturilor, prin încheierea Acordului Financiar dintre cele două țări, trebuie să remarcăm că acest pas venea în mod clar să exprime dorința României pentru relații mai bune cu S.U.A. și că era dispusă să suporte cheltuielile necesare în acest sens.

Cu toate acestea, am evidențiat deja faptul că procesul îmbunătățirii relațiilor nu a fost nici pe de parte unul lin; din contră, va fi marcat în continuare de unele incidente: astfel, deși schimburile de delegații vor continua, cele două țări nu vor reuși să încheie un acord formalizat pentru anul 1959 și, în consecință, schimburile vor avea un caracter spontan, fiind lipsite de cadrul oficial adecvat.

De asemenea, anumite evenimente trebuie privite dintr-o dublă perspectivă: astfel, întâlnirea ministrului Brucan cu senatorul J. William Fulbright, care deschidea calea unor viitoare schimburi de savanți, a avut și un efect advers, determinând o confruntare între diplomatul român și omul politic american. Astfel, cel dintâi va apăra justetea sistemului comunist, în timp ce cel din urmă îi va acuza pe comuniști de impunerea sistemului lor „și unor popoare care nu l-au dorit”¹³.

Deși punctul de vedere exprimat în discuția anterior-citată nu angaja guvernul american în niciun fel, este relevant pentru faptul că S.U.A., chiar când făceau concesii comuniștilor români, ca parte a mai amplelor lor planuri de politică externă, își mențineau

¹² Legația Washington către MAE (Telegrama 97.A/28.03.1959 (reg. 5321)).

¹³ Convorbirea S. Brucan cu sen. W. Fullbright, președinte al Comisiei de Relații Externe a Senatului (17.06.1959), in AMAE, Direcția IV Relații, problema 217, anul 1959, țara S.U.A. (6 documente, 15 u.a.).

atașamentul față de principiile și liniile lor călăuzitoare, constând în promovarea libertății fiecărui popor de a-și alege propriul sistem politic.

În consecință, nu ar trebui să ne surprindă faptul că începutul anilor '60 a fost caracterizat de o atitudine ambivalentă din partea S.U.A.: deși, pe de o parte, apropierea va continua, cele două guverne încheind acorduri oficiale pentru schimburi financiare, comerciale și culturale pentru anii 1961 și 1962, și au fost inițiate discuțiile pentru ridicarea rangului misiunilor diplomatice ale celor două țări la nivel de ambasadă, pe de alta răcire semnificativă în relațiile est-vest prilejuită de situația din Cuba (în primă fază, puternica sa reorientare spre stânga și, mai apoi, criza rachetelor) va determina cel puțin o perioadă de „stagnare” în relațiile româno-americane¹⁴.

Astfel, putem aprecia că faptul că schimburile economice și culturale vor continua nu constituia într-atât un semn al aprecierii vizavi de guvernul comunist de la București, ci mai degrabă o modalitate de a menține contactul cu acesta, în speranța că va putea fi influențat în direcția dorită de Washington – care va utiliza o abordare de tipul stimulente-și-lovituri față de partenerul lor comunist.

Și deși loviturile erau imateriale, ele erau cât se poate de prezente – după cum a fost cazul celebrării Săptămânii Națiunilor Captive, în timpul căreia România a fost acuzată public de încălcarea libertăților individuale ale cetățenilor ei, sau al întâzierii acordării acreditării pentru un nou atașat militar, drept represalii pentru condamnarea de către România a embargoului impus de S.U.A. asupra Cubei.

Dar ceea ce constituie poate cea mai importantă transformare a politicii externe americane față de Europa de Est în general și față de România în particular a fost determinată de redactarea, de către Bromley Smith, a Raportului NSC 5811/1¹⁵, care susținea că S.U.A. ar trebui să se concentreze asupra „vulnerabilităților din națiunile dominate”, deoarece acestea ofereau oportunitățile dorite pentru subminarea preeminenței sovietice în țările avute în vedere.

NSC 5811/1 sugera ca S.U.A. să se adreseze deopotrivă liderilor și supușilor din Europa de Est: dacă cei urmă puteau fi tentați cu perspectiva unor standarde de viață mai bune dacă se eliberau de sub comunism, celor dintâi trebuia să le fie inoculată ideea independenței, a posibilității de a acționa conform propriilor dorințe, nemaifiind supuși voinței discreționare a Moscovei.

Putem aprecia că principalul scop al S.U.A. era să profite de vidul de putere ce s-ar fi creat urmare a retragerii influenței Moscovei din regiune; în acest sens, diplomatul american recomanda să „continuăm să ne extindem contactele directe cu popoarele dominate”, astfel încât, la momentul potrivit, S.U.A. să poată pătrunde în regiune și să-și promoveze mai activ interesele.

De asemenea, putem observa că S.U.A. nu cădeau în greșeala de a trata cu guvernele comuniste din Europa de Est ca și cum acestea ar fi fost entități monolitice – deoarece, deși societățile comuniste sunt notorii pentru centralismul lor, deciziile sunt luate în fond tot de oameni, care nutresc convingeri variate și sunt grupați în facțiuni.

¹⁴ Stadiul relațiilor între R.P.R. și S.U.A. (07.02.1962), in AMAE, Fond S.U.A., Problema 220/1962, ff. 7-10.

Trebuie să adăugăm că era o trăsătură caracteristică a comuniștilor de a nu menționa elementele ce le-ar fi putut fi dezavantajoase, sau cel puțin să le ascundă în spatele unor termeni eufemistici. Astfel, „stagnarea” ar trebui mai degrabă citită drept „declin”.

¹⁵ Report on Soviet-dominated nations in Eastern Europe (NSC 5811/1 of July 27th, 1960), in *FRUS, Vol. X, U.S. Policy towards Soviet-dominated Eastern Europe*, pp. 118-122.

Astfel, Raportul lui Bromley Smith recomanda intensificarea oferirii de stimulente economice pentru România, dar într-o asemenea manieră încât să favorizeze acele facțiuni din politica internă care se dovedeau mai receptive la poziția americană.

Un alt stimulent pe care S.U.A. erau dispuse să-l ofere ca exprimare a dorinței lor de apropiere – și, în același timp, reprezentând un mijloc menit a-i impulsiona pe români să procedeze într-o manieră similară, pe considerente de reciprocitate – consta în ridicarea parțială a restricțiilor de călătorie pentru diplomați, pas ce va fi întreprins în septembrie 1961. Deși anumite limitări rămâneau încă în vigoare, aceasta a constituit un pas important pe direcția normalizării relațiilor bilaterale și, cu siguranță, constituia o dovadă de prietenie – deoarece, să nu uităm, S.U.A. erau cele ce se ofereau să elimine restricțiile pe care le impusese numai drept retorsiuni față de comportamentul de re-credință al românilor, din primă instanță.

Această tendință trebuie privită în cadrul mai general, Departamentul de Stat elaborând o strategie de susținere a acelor regimuri comuniste „care aveau supratonuri naționaliste”, deoarece acestea erau dispuse să ia atitudine împotriva sovieticilor. Și întrucât România era țara în care această tendință era cel mai evident vizibilă, S.U.A. își vor concentra majoritatea energiilor în direcția susținerii comuniștilor români.

Totuși, trebuie să subliniem ideea că deși faptele erau așa cum le percepeau americanii, motivațiile celor ce urmau să beneficieze de ajutorul lor erau radical diferite de la ce s-ar fi așteptat: Gheorghiu-Dej și, mai apoi, succesorul său, Ceaușescu, promovau în adevăr o formă națională de comunism, însă nu pentru că ar fi dezavuat principiile promovate de Uniunea Sovietică, ci pur și simplu pentru că, pe de o parte, doreau să conducă cu adevărat și nu doar să fie în funcție dar, de fapt, să primească directive și, pe de alta, pentru a-și consolida puterea, în detrimentul comuniștilor internaționaliști, pe care trebuiau să-i îndepărteze definitiv dacă doreau să rămână la conducere. Trebuie de asemenea să adăugăm că acest proces era în plină desfășurare la momentul la care S.U.A. se vor decide să profite de el, astfel că tot ceea ce a făcut Departamentul de Stat a fost să aleagă o facțiune în momentul în care devenise clar în ce parte înclina balanța politicii interne românești.

Cele mai semnificative concesii utilizate pentru a semnală deferența americanilor față de români vor consta în ușurarea restricțiilor pentru produsele chimice și echipamentul industrial, în august 1963. Deși comerțul va rămâne limitat pentru anii următori, va fi de un real beneficiu pentru România, care va dobândi astfel acces la numeroase mostre tehnologice, în timp ce pentru S.U.A. va constitui o oportunitate de a menține legăturile cu un regim pe care doreau să-l influențeze, având, în același timp, o piață pentru unele din produsele lor.

Trebuie să remarcăm că schimburile economice *per se* înseamnă puțin pentru lumea politică; schimburile economice contractate la momentul oportun pot însă avea un impact deosebit: astfel, diplomații americani au remarcat că Gheorghe Gheorghiu-Dej avea o dispută cu Hrușciov cu privire la construcția uzinei siderurgice de la Galați, liderul sovietic refuzând să o aprovizioneze cu echipamentele necesare susținând că nu era viabilă economic, în timp ce premierul român ar fi dorit să o finalizeze din rațiuni ținând de prestigiul național.

În consecință, S.U.A. se vor implica, și chiar îi vor convinge pe englezi și francezi să vândă și ei echipamente României, oferindu-i astfel o alternativă la cumpărarea de echipamente din Uniunea Sovietică. Este evident că acest fapt a fost determinat mai puțin

de considerente pur pragmatice – cum nu de puține ori vor trebui să acorde și linii de finanțare permissive românilor pentru a fi capabili de a realiza achizițiile – ci mai degrabă de considerente strategice, S.U.A. fiind în mod clar mai interesate de atragerea României de pe orbita sovietică decât de latura pecuniară a contractelor cu românii.

Privind retrospectiv desfășurarea evenimentelor, este interesant că îndepărtarea de la putere a lui Nikita Hrușciov și înlocuirea sa de către Leonid Brejnev a fost privită de Departamentul de Stat ca reprezentând un semn al „dizolvării”¹⁶ treptate a controlului sovietic asupra Europei de Est. Totuși, această asumție, oricât ar părea de eronată în prezent, când cunoaștem „doctrina Brejnev” privind suveranitatea limitată și rolul acesteia în reprimarea brutală a Primăverii de la Praga, a jucat totuși un rol important, consolidând hotărârea americanilor de a încerca atragerea României mai aproape de occident și afară de sub influența Moscovei – și, astfel, îi va determina să se implice în contacte mai intense – în special în condițiile în care S.U.A. vedeau România ca reprezentând „cel mai îndrăzneț exponent al noilor tendințe” din Europa de Est.

În acest sens, este relevant să menționăm că S.U.A. nutreau o profundă stimă față de persoana noului lider de la București, Nicolae Ceaușescu, pe care îl vedeau ca „anti-U.R.S.S. și [un susținător] al naționalismului proromân” și, în consecință, apreciau că merita să i se acorde susținere.

Însă elementul care le convenea cel mai mult decidenților politici americani era reprezentat de discursul lui Ceaușescu privind reducerea semnificativă a atribuțiilor Pactului de la Varșovia, care ar fi urmat, conform dorinței sale, să se transforme dintr-o organizație supranațională dominată în practică de U.R.S.S. într-o alianță laxă, în care fiecare țară să își considere propriile interese ca prioritare. În cazul în care această abordare ar fi putut fi pusă în practică, ar fi servit în mod evident intereselor americane, întrucât ar fi diluat puterea militară sovietică – ceea ce explică practic puternica susținere arătată de S.U.A. față de noul lider de la București.

De asemenea, dacă e să avem în vedere dimensiunea militară a politicii internaționale, trebuie să remarcăm că România va juca și de această dată un joc duplicitar: pe de o parte, în 1965, furniza circa o cincime din petrolul necesar continuării efortului de război nord-vietnamez împotriva S.U.A., însă, pe de alta, spre deosebire de modul în care procedase în timpul războiului din Coreea, și într-o manieră diferită de a celorlalte țări socialiste, România se va abține de la a condamna eforturile militare americane împotriva regimului de la Hanoi. Putem aprecia că aceasta constituia o modalitate de a semnala Statelor Unite faptul că, deși România trebuia să-și îndeplinească obligațiile de țară socialistă și căuta piețe de desfacere pentru produsele sale, dorea de asemenea relații amicale cu S.U.A. și în consecință nu avea să întreprindă nici un gest politic împotriva lor.

În curând însă, va fi grație altui gest antirăzboinic prin care Ceaușescu va atinge apogeul aprecierii sale de către Occident: în momentul în care a realizat că liberalizarea din Cehoslovacia amenința înseși temeliiile socialismului, premierul sovietic Leonid Brejnev va decide să utilizeze forța militară a Pactului de la Varșovia împotriva lui Alexander Dubcek (putem aprecia că deși probabil forțele sovietice staționate în R.D.G. ar fi fost suficiente pentru înăbușirea unei revoluții pașnice, adresarea unui apel către întregul Pact de la Varșovia fusese intenționată ca o activitate unificatoare, o modalitate

¹⁶ Special Memorandum Prepared in the Central Intelligence Agency, No. 10-65, February 18, 1965, National Security File, Country File, Eastern Europe.

de a ralia susținerea tuturor liderilor socialiști în apărarea sistemului lor, cât și de a le pune la încercare hotărârea). Atunci însă, într-o manieră îndrăznească, Ceaușescu a decis să nu trimită trupe împotriva celor pe care îi numea prietenii săi cehoslovaci, și nici să nu permită tranzitarea teritoriului românesc de trupe ale Pactului de la Varșovia.

Această stanță curajoasă prezenta evident riscul de a atrage o lovitură de represalii din partea sovieticilor, Ceaușescu având astfel perspectiva de a fi debarcat de la putere în mod similar cu cel în care fusese Dubcek. Evenimentele din Europa de Est precipitându-se, corpul diplomatic american va ține lucrurile sub atentă observație și, concomitent, Departamentul de Stat va purta îndeaproape consultări cu diplomații români din S.U.A., pentru a afla perspectiva lor asupra evenimentelor.

De altfel, după cum am evidențiat pe larg în studiul nostru, faptul că criza din 1968 nu s-a agravat s-a datorat în bună măsură contactelor strânse dintre S.U.A. și România. Pentru a rezuma, repetatele condamnări ale invaziei din Cehoslovacia formulate de președintele Johnson, și apelul său împotriva unei noi dezlănțuiri a „cânilor războiului” - precum și avertismentul său mai direct, transmis prin secretarul de stat Dean Rusk, conform căruia, în cazul în care sovieticii mai atacau „altă țară” – în fapt, România – „vor risca o deteriorare fundamentală a relațiilor dintre U.R.S.S. și Occident”¹⁷ (alături de susținerea arătată de chinezi dizidenței române, să nu uităm) îl vor determina pe Brejnev să bată înapoi și să renunțe la atac.

(Deoarece, putem aprecia, dacă primul atac putea fi privit ca o reacție exagerată, un al doilea ar fi semnalat în mod clar că Rusia era dispusă să întreprindă absolut orice ar fi fost necesar pentru a preveni orice dizidență în sfera sa de influență).

Un alt rol important jucat de S.U.A. în dezamorsarea crizei a constat în medierea indirectă a disputei: concret, transmițând diplomaților români staționați în America rapoarte privind intențiile sovieticilor – pe care personalul american însărcinat cu politica externă le aflau din discuțiile lor cu diplomații sovietici – vor reuși să-i liniștească cu privire la faptul că sovieticii nu urmau să invadeze România și, în consecință, și guvernul de la București ar trebui să-și tempereze declarațiile. În consecință, după ceva mai mult de două luni, criza va fi în cele din urmă dezamorsată, România acceptând să facă o serie de concesii simbolice, cât și să adopte o prezență mai redusă pe scena internațională în perioada următoare, iar Uniunea Sovietică se obliga să-i respecte suveranitatea statală, cât și să permită o mai mare marjă de manevră pentru clasa sa conducătoare.

În aparență, S.U.A. ar fi trebuit să fie cât se poate de mulțumite cu acest rezultat: nu doar că reușiseră să-i împiedice pe sovietici de la a comite o a doua vărsare de sânge în Europa de Est, ci și își consolidaseră legăturile cu ceea ce părea un aliat de încredere în lupta împotriva comunismului sovietic. În consecință, în anii ce vor urma S.U.A. se vor angaja într-o serie de acțiuni menite a-l slăvi pe Ceaușescu ca pe un erou, răsplătindu-l cu generozitate – atât cu onoruri internaționale, cât și cu avantaje economice – pentru că era un prieten al Occidentului.

Privind retrospectiv, s-ar putea considera că ar fi fost imposibil ca acest curs al politicii să se dovedească greșit, și tocmai liderul slăvit ca reformator al comunismului și un autentic promotor al destalinizării să se transforme, în câțiva ani, în arhetipul neostalinistului. Cu toate acestea, după cum a arătat-o studiul nostru, semne în acest sens erau vizibile încă din decembrie 1968, doar că principalii decidenți ai politicii americane

¹⁷ Memorandum of Conversation, October 1, 1968, Department of State, Conference Files: Lot 70 D 418, CF 320.

au tins să le treacă cu vederea și să acționeze după cum își doreau ei să evolueze lucrurile, și nu după cum stăteau ele în realitate.

Avem în acest sens în vedere Mesajul par avion¹⁸ al ambasadorului Richard Davis, care avertiza că ar fi fost imposibil ca România să continue multă vreme jocul dizidenței fățișe împotriva presiunii sovieticilor, dar și că sovieticii nu erau singurii vinovați: dacă Ceaușescu dorea să rămână la putere, el nu ar fi putut „merge prea departe pe calea concesiilor [democratice]”. Ambasadorul Davis vroia practic să spună că, mai devreme sau mai târziu, Ceaușescu va trebui să strângă mai puternic frâiele puterii și, dacă nu va se mai putea manifesta ca o figură proeminentă pe plan internațional, va trebui să adopte o ștanță mai fermă pe plan intern.

Ambele predicții se vor împlini, dovedind – dacă mai era nevoie – că, în jocul politicii internaționale, nu contează într-atât ceea ce cineva speră că va face celălalt, ci ceea ce adversarul chiar întreprinde, sau, cel puțin, ce poate fi estimat cu o precizie satisfăcătoare, pe baza calculelor realiste, că va întreprinde – și că greșelile se fac întotdeauna pe propriul risc.

Ajunși acum la finele studiului nostru, să ne exprimăm speranța de a fi reușit, fie și în parte, să aruncăm mai multă lumină asupra subiectelor abordate, precum și că informația pe care am catalogat-o, compilat-o și analizat-o în prezenta lucrare constituie o lectură interesantă, fie ea pentru savant, student sau, de ce nu, pentru publicul larg.

¹⁸ “Where Does Romania Stand Three Months After Soviet Invasion of Czechoslovakia”, The Ambassador to Bucharest to the Department of State Airgram, December 9th, 1968.